

© Bisdom Gent, foto Karel Van de Voorde

Schitteren in de zon

Restauratie van de toren van Sint-Baafskathedraal afgerond

Wie Gent binnenrijdt of het historisch centrum binnenwandelt, kan er niet naast kijken. Nu de laatste stellingen zijn weggenomen, schittert de toren van de Sint-Baafskathedraal in de winter- of lentezon als nooit tevoren... Of toch niet? Ooit kende hij meer versiersels, een torenspits en hoektorens. Veel ging verloren. Kanunnik Ludo Collin, rector van de kathedraal en archivaris van het bisdom, reconstrueert de geschiedenis tot en met de pas afgeronde restauratie- en onderhoudswerken.

Ludo COLLIN - Op de plaats van de huidige kathedraal werd omstreeks 900 een eerste kerk gebouwd, toegewijd aan Sint-Jan de Doper en de heiligen Vedastus en Bavo. Ze werd in 943 ingewijd door bisschop Trasmarus van Doornik. Dit bedehuis was geen lang leven beschoren, want honderd jaar later liet de Gentse poorter, Lausus, een ruimere bidplaats optrekken die werd ingewijd in 1038. Over

deze beide eerste kerken hebben we zo goed als geen verdere informatie.

In het midden van de 12de eeuw begint men met de bouw van een romaanse kruiskerk, met drie beuken, een hoogkoor, een vieringtoren met twee flanketorens en met onder het hoogkoor een crypte. Na honderd jaar werd het hoogkoor evenwel bouwvallig. Het prestige en de rijk-

dom van de stad Gent groeiden en de gotiek deed haar intrede. Men begon in de eerste helft van de 14de eeuw met de bouw van een nieuw hoogkoor in Scheldegotiek, met de kooromgang en de langskapellen opgetrokken in Doornikse Kalksteen. De crypte werd uitgebreid, maar het romaanse centrale gedeelte bleef bewaard. Het nieuwe hoogkoor werd in 1353 ingewijd door de bisschop van

Doornik. De vijf kranskapellen, waaronder de Vijdtkapel, werden evenwel pas in de eerste helft van de 15de eeuw afgewerkt. In 1432 werd 'Het Lam Gods' geplaatst in de kapel van Joos Vijdt en Elisabeth Borluut.

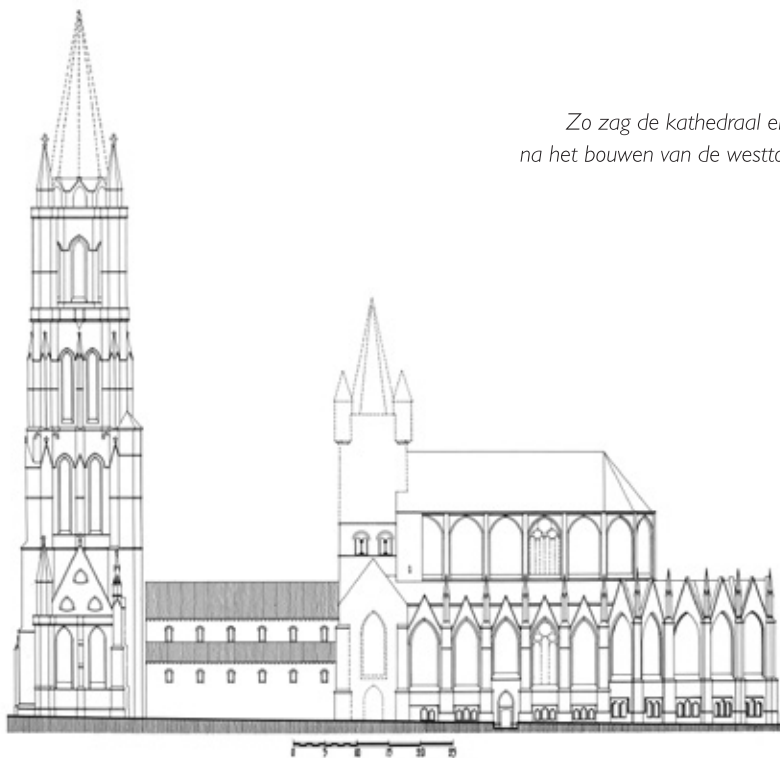
Bouw van de toren

Pas goed op adem gekomen na het afwerken van het oostelijk gedeelte van het bedehuis, kwam in het derde kwart van de 15de eeuw aan de westkant een nieuwe bouwplaats op dreef. Bouwhutten werden opgesteld en uitgerust. Er werden hijstoestellen en ander gereedschap bijeengebracht, want het betrof het bouwen van een toren. Dit keer zou men geen Doornikse kalksteen verwerken, maar wel Ledische zandsteen. Hele vrachten ruwbehouwen blokken werden aangevoerd en gestapeld om en rond de hutten om ze naar gelang van de eisen van het werk de juiste vorm en profilering te geven en ze dan te vermetselen. Jarenlang zou de steenhouwersklop dag in dag uit in de omgeving worden gehoord.

In de oude documenten lezen wij: in het voorjaar van 1462 *"dolf men 't fondement van Sente Jans turre te Ghent up het westene van de kercke, gaende naer 't belfoert... en in dit jaer leyde men den eersten steen van Sente Jans turre ende 't leydene mijnheere de prelaet van Sente pieters neffens Ghent, ende was de XXV van Meye... Meestes Jan Stassins metsere, den turre van Sente Jans hadde ghefondeert..."*

Het optrekken van een toren in witte natuursteen en fijn bewerkt, was een werk van formaat dat grote sommen geld opslopte. In de jaarrekeningen van de stad Gent uit die tijd blijkt overduidelijk dat herhaaldelijk toelagen werden verleend om dit werk mogelijk te maken. Ook goeude burgers droegen het hunne bij in geld of bouwmaterialen. Dit kwam vooral ten

Zo zag de kathedraal er uit na het bouwen van de westtoren

goede aan de twee aanleunende kapellen, Noord en Zuid, die tegelijkertijd met de toren werden opgetrokken. Niet zelden was er aan die schenking een voorwaarde verbonden of een voorrecht. Zo bijvoorbeeld om in de kerk begraven te worden.

In 1511 waren de werken dan toch zover gevorderd, dat er een klok kon worden opgehangen. De voltooiing zou evenwel nog op zich laten wachten: *"anno XV honderd XXXIII was die cappe ghemaeckt op den zelve torre*

ende woerd ghetimmerd te Wondelghem bij meester Jan de Zomere, timmerman vander stadt, want hij aldaer wonende was..." Het kruis dat op die torenspits werd geplaatst werd er vrij vlug opnieuw afgenomen omdat het te zwak was. De prachtige houten spits werd in 1602 door een bliksem-inslag vernield en niet meer opgebouwd. Bij die ramp gingen niet enkel de torenspits verloren, maar ook drie van de vier hoektorentjes, die pas op het einde van de 19de eeuw zouden worden heropgebouwd.

Brand van de kathedraal in 1822. Deze prent (archief bisdom Gent) geeft een duidelijk beeld over de toestand van de toren in die periode.

© Sint-Baafskathedraal Gent

© www.lukasweb.be – Art in Flanders vzw, foto D. Provost

Het uitzicht ervan kennen wij dank zij bewaard gebleven documenten waaronder een schilderij uit 1534 in het STAM in Gent, een maquette van de toren eveneens te zien in het STAM en een panoramisch zicht op de stad dat bewaard wordt in de kapittelzaal van de kathedraal.

Potloodtekening (Zwarte Doos – Gent). Toestand van de toren voor de restauratie in de 19de eeuw. Deze tekening is waardevol omdat er zoveel details op voorkomen die bij de restauratie verdwenen zijn: de houten afdekking van de hoektorentjes zowel boven op de toren als op de flankeertorentjes, de afwezigheid van een borstwering op de kapellen bij de toren, geen maaswerk aan het grote centrale raam...

De toren is gefundeerd op een vierkante plattegrond met een stevige muur aan de noord- en de zuidzijde. Aan de noordoostelijke en de zuid-oostelijke zijde zijn er flankeertorens die fungeren als trappentorens. Deze gaan evenwel niet tot boven toe, maar even boven de helft van de hoofdtoren worden zij door een stomp stenen afdak afgedekt.

Onderhouds- en restauratiewerken

In de loop der jaren werden herhaaldelijk onderhoudswerken aan de toren uitgevoerd, maar het zou duren tot het midden van de tweede helft van de 19de eeuw voor men de toren grondig zou aanpakken. Het grote raam werd opnieuw voorzien van maaswerk en een glasraam, dichtgemetselde vensters werden opnieuw opengemaakt, de hoektorentjes werden herbouwd en men dacht eraan de torenspits te herbouwen maar de uitvoering ervan bleef uit.

In de periode 1959-1961 volgde een nieuwe restauratiecampagne. Het vallen van enkele losgeraakte stenen was een signaal dat een grondig nazicht geboden was. Steigers omsloten de

toren en verweerde stukken werden vernieuwd en andere delen werden gefixeerd. Bij een aantal vensters vervanging men de rechtstanden en bogen die dateerden uit de 19de eeuw en die geen voldoening meer schonken. Bij het aanbrengen van een betonconstructie in de bovenste geledingen gingen niet enkel de gewelfvormen maar ook enkele gesculpteerde kraagsteentjes jammerlijk verloren.

In de periode 1999-2007 werd vastgesteld dat loszittende en afbrokelende stenen een nieuw probleem vormden, in die mate zelfs dat de burgemeester van Gent in 2009 een veiligheidsperimeter omheen de toren instelde. In 2012 gaf de Kerkfabriek aan studiebureau Bressers in Gent opdracht om een restauratiedossier van de toren voor te bereiden. Dit dossier werd ingediend en ingeleid bij de Vlaamse Overheid en het Provinciebestuur Oost-Vlaanderen. Binnen de voorziene termijn van ongeveer vier jaar én binnen het voorziene budget zijn nu de werken voltooid (zie kader).

De Sint-Baafstoren kan opnieuw schitteren in de zon!

© Bisdom Gent, foto Karel Van de Voorde

Kunstenaar Kris Martin op de Sint-Baafstoren © Sint-Baafskathedraal

De restauratie in detail

De werken werden gegund aan de firma Artes-Woudenberg voor een bedrag van 5.248.967,73 Euro (exclusief 21 procent BTW) waarvan 90 procent betaald wordt door de Vlaamse overheid en 10 procent door de Kerkfabriek, maar die door het Provinciebestuur Oost-Vlaanderen ten laste wordt genomen. De werken startten op 1 januari 2013 met de werfinrichting en de bouw van een stelling rond de toren. Het lastenboek voorzag dat de werken 700 werkdagen zouden duren (ongeveer vier jaar).

Bij de werken werd het stenen buitenparament van de toren gereinigd, werden verweerde stenen vervangen door nieuwe, maar van dezelfde steensoort. De stabiliteit van de vier hoektorentjes werd aangepakt en de stenen hogels werden vernieuwd. Binnen in de toren werden de balken en houten vloeren van de verschillende verdiepingen en van de klokkenstoel aangepakt, alle deuren en ramen van de toren werden vernieuwd, de daken en torentjes van de flanketorens kregen een grondige beurt, het maaswerk en het grote glasraam werden gerestaureerd, evenals het maaswerk van het balkon boven het hoofdportaal. Het glasraam kreeg een dubbele beglazing.

Boven Gent rijst....

- is een bekend studentenlied over Klokke Roeland en over het Belfort, “eenzaam en grijs”. Met de Sint-Niklaaskerk vormen Belfort en Sint-Baafs de beroemde Gentse torenrij.
- Het belfort zou iets hoger zijn dan de Sint-Baafstoren die 85 m hoog is. Maar de huidige spits op het Belfort met de beroemde ‘Draak van Gent’ dateert van de Wereldtentoonstelling in 1913.
- In 2011 werd op de Sint-Baafstoren een nieuwe vlaggenmast geplaatst met bovenop een merkwaardig kunstwerk van Kris Martin (zie foto). Het verwijst naar Christus die als het ware zijn armen voor zijn gezicht plooit. Kan Hij het leed in de mensenstad niet meer aanzien? ...
- Regelmatig wappert een vlag bovenop de toren. De afmetingen van die vlaggen zijn gigantisch: 6 op 6 of 8 op 8. Zeer bijzonder is de vlag van AA Gent die dagenlang wapperde toen de ‘Buffalo’s’ kampioen speelden in 2015.
- Het is telkens een hele klus voor het kathedraalpersoneel om de 425 trappen te bestijgen om een vlag op te hangen. Wellicht kan je opnieuw zelf de tocht naar boven aanvaatten tijdens de Gentse Feesten in juli 2017.
- Het panoramisch uitzicht op de toren is wonderbaarlijk. Bij helder weer zie je de kathedraal van Antwerpen en de koeltorens van Doel.
- Ooit had de kathedraal een beiaard met 39 klokken, nu hangen er nog zeven waarvan de grootste BAVO heet die 5 500 kg weegt en 1,94 m diameter heeft.

In het spoor van eeuwenoude ambachten

Tim VANMECHELEN - *‘Als het huis (of in dit geval de toren van de kathedraal) volbouwd is, breekt men de steigers af.’ Wie even grasduint in onze Nederlandse taal stoot op de betekenis van die uitdrukking: ‘Als het doel bereikt is, vergeet men wel eens de helpers.’ Om die reden plaatst Kerkplein nu precies één van de actoren van de renovatiewerken in de schijnwerpers.*

© Bisdom Gent, foto Tim Vanmechelen

- Naam: **Walter Jaques**
- Leeftijd: **58 jaar**
- Beroep: **Bouwrestaurateur bij Artes-Woudenberg**

Walter Jaques was met de restauratie- en onderhoudswerken aan de toren van de Gentse Sint-Baafs-kathedraal niet aan zijn proefstuk toe. De altijd goedlachse bouwrestaurateur uit Torhout heeft intussen bijna 45 jaar ervaring in de bouw- en renovatiewereld. De voorbije vier jaar coördineerde hij als werfleider de werken aan de kathedraaltoren. Walter was nog geen 16 jaar oud toen hij ‘in de bouw’ aan de slag ging. Daarmee trad hij in de voetsporen van zijn vader die zelf een bouwbedrijf had. “Zo’n 25 jaar geleden raakte ik wat uitgekeken op nieuwbouwprojecten en zette ik een eerste stap richting restauratie- en renovatiewerken”, vertelt Walter. “Meewerken aan de restauratie van de toren van Sint-Baafs was natuurlijk uniek! Je krijgt namelijk niet elke dag de kans om zo’n project te ondersteunen.”

Tijdens het hele proces doken er voor het team van Artes-Woudenberg wel eens enkele onvoorzienbare omstandigheden op. “De vier hoektorens bovenaan waren slechts op

één plaatst in het midden verankerd. Om veiligheidsredenen en voor een betere stabiliteit staat vandaag elke hoektoren stevig op zichzelf verankerd. Het vroeg natuurlijk wel de nodige tijd om die hoektorens steen per steen af te breken, te zorgen voor een deftige basis in beton en om ze daarna opnieuw steen per steen op te bouwen.” De voorbije vier jaren voelde Walter meer dan eens een zekere verbondenheid met de ambachtslieden uit het verleden. “Ik heb me dikwijls afgevraagd hoe ze zulke grote bouwwerken vroeger überhaupt hebben kunnen optrekken zonder al die moderne technieken waarover we vandaag beschikken. Zo plaatsten we bijvoorbeeld meer dan 250 ton aan stellingen rond de toren. Ook kunnen we tegenwoordig heel wat steenmateriaal machinaal zagen. Maar het echte steenkapwerk blijft een secuur stukje handenarbeid, zoals dat eeuwen geleden ook al gebeurde.”

Nu de toren weer als van oudsher boven Gent oprijst, ondervindt Wal-

ter in z’n directe omgeving enorm veel waardering voor zijn werk als bouwrestaurateur. “Mijn echtgenote is afkomstig uit Gent en werkt hier in het onderwijs. Voor haar was het dus wel heel bijzonder dat ik aan dit project meegewerkt heb. Ook bij haar op school werd het hele gebeuren vaak druk besproken onder collega’s. Geregeld kreeg ik een mooi compliment over de toren.”

“

Meewerken aan de restauratie van de toren van Sint-Baafs was natuurlijk uniek!

”

Een volgende fase in de restauratie en nog enkele andere renovatieprojecten hebben de beroepstrotse Walter er intussen toe aangezet om zijn pensioen nog even uit te stellen, maar als alles meezit dan brengt hij vanaf 2018 of 2019 al zijn tijd door met zijn kleinkinderen. Het is hem zeker van harte gegund!